

consideracions
històrico- faunístiques
del treball "fauna
de la encontrada
de banyolas"
de josep gou i molinas
en l'any 1891

per
JOSEP M.^o MASSIP

És habitual que els estudiosos, a l'hora de fer qualsevol treball, intentin haver partit de quanta més documentació millor que serveixi de base. La dificultat en aconseguir-la, i fins que s'hagi arribat a nous sistemes informàtics, és molt notable, i encara més si es troba barrejada en obres i publicacions de caràcter general que la dispersen.

Hom lamenta que, com en el cas que ens ocupa, després de la publicació recent del nostre llibre "Els Mamífers-Banyoles. Fauna Comarcal" (MASSIP 1983), tinguem notícia d'una obra pràcticament desconeguda però important, pel que fa a dades sobre els mamífers comarcals: **CALENDARI-GUÍA DE BANYOLAS Y SA COMARCA PER L'ANY DEL SENYOR 1891**. Hi col·laboren firmes tan il·lustres com la Sra. Monserdà de Macià, els Alsius, Careta, Vidal, Coromina, Corominas, Franquet, Hostench, Mascaró, Morelló, Palol, Perpinyà, Simon i Jubany, Tell i Lafont i el mateix Mossèn Cinto Verdaguer, així com JOSEPH GOU Y MOLINAS (així ho escrivia) que fou l'encarregat del notable apartat "FAUNA DE LA ENCONTRADA DE BANYOLAS", la valoració del qual intentarem establir tant pel que fa a dades comparatives d'acord amb els coneixements actuals, com per comentar els trets més significatius i curiosos que s'hi troben.

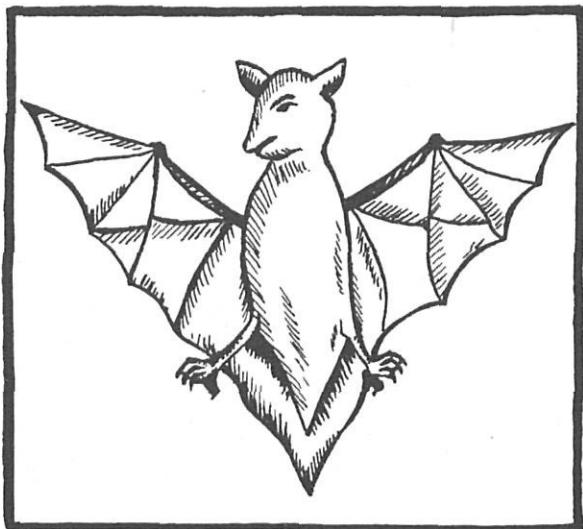
Josep Gou comença l'apartat amb una definició del que significa la paraula fauna pel que fa a l'etimologia, i justifica el seu estudi dient que la importància de llur coneixement fa que pugui formar-se concepte de la riquesa en la regió estudiada, atenent la diversitat d'espècies que la poblen.

En aquella època en què l'ecologia era una ciència futura, era freqüent cenyir-se en dos conceptes generals a l'hora d'opinar sobre les finalitats dels animals vius, i els dividien en **perjudicials** i **útils**. Naturalment, això sempre des del punt de vista de profit més o menys immediat que l'home en treïés, com a rei de la Creació. No ens passa pas desapercebuda la frase del principi del treball "**a aquesta branca dels coneixements humans —es refereix a l'agricultura— que es troba en íntima solidaritat ab lo benestar particular y públich y la qual decadencia es la ruina de las nacions**".

Més endavant, l'autor fa un separació dels **tres regnes de la naturalesa: l'animal, lo vegetal y'l mineral**, i l'estudi del primer diu que incideix en l'agricultura, dedicant-lo als pagesos, als quals qualifica de **digníssima classe social**. D'aquesta manera excusa que l'apartat de l'obra vagi **despullat de tot caràcter rigurosament científich**. Divideix els animals en Vertebrats i Invertebrats, i en fa la subdivisió en **mamíferos ó quadrúpedos, Aus, Reptils, Amfibis y Peixos** pel que fa als primers.

La relació de les espècies tractades les fa amb el criteri de les de **reconeguda importància de la nostra contrada**.

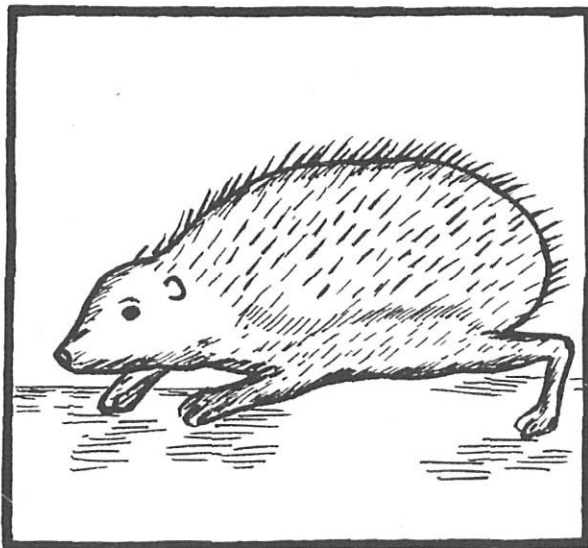
Val a dir que encara que sembla que Josep Gou es proposà de fer-hi potser un treball més extens, tal com podria deduir-se en la introducció, només hi hauria cabuda pels mamífers (anomenats sempre **mamíferos**) ...los quals se troban caracterisats en primer lloch per tenir mamas o tetas. ⁽¹⁾

LES ESPÈCIES QUE DESCRIU

Les Rates-penades.— Les anomena **Ratapinyada, panada ó penada** no distingint-ne pas cap espècie en concret, llevat que en la indicació del nom científic hi posa **Vespertilio murinus**, que correspon a una Rata-penada molt concreta que no es troba pas a casa nostra. Amb això ja ens dóna la primera pista que deuria documentar-se potser en algun tractat francès d'on agafà el nom. N'explica les característiques de les Rates-penades de manera molt general, sense que hi hàgim vist cap detall remarcable. Incideix en el fet que **procura incalculables beneficis a la agricultura**.

En l'actualitat s'han catalogat a la comarca sis espècies de quiròpters, i és possible que n'hi hagi alguna altra.

L'Eriç.— L'assenyala com a **Erissó**. Amb el seu apartat ens emportem la primera sorpresa: sembla ser que en aquella època era un animal rar, contrastant amb la situació d'abundància actual. El qualifica d'**estraný** (potser només es refereix al seu aspecte curiós), i tot afirmant que n'és propi de les Illes Balears, fa conèixer que també viu en altres regions d'Europa, seguint: **no tenim notícia existesca en llibertat en la nostra comarca**. Aconsella, però, que es procuri "aclimatar" i criar-se per les cases **per a benefici de la agricultura**.

Si tenim en compte que ja se n'han trobat restes paleontològiques a les coves de Serinyà, i que la presència a Europa es coneix del Pleistocè, no trobem explicació possible a les observacions de Josep Gou, i creiem que les apreciacions que en fa haurien de ser sospesades amb altres dades de comarques veïnes.

(1) El mateix autor havia publicat abans un obra, antològica des del punt de vista actual, amb el títol "**Ornitologia de la Província de Gerona ó sea Tratado de las aves que en la misma se encuentran escrito para uso de la Gente del Campo**" que fou premiada l'any 1882 a Girona.

El Taup.— L'anomena **Taup** o **Taupà**. Indica que només es troba en els comarques més fèrtils. Valora els danys i els beneficis que produeix, aconsellant que **sols se dehuen perseguir en lo cas de trobarse en número excessiu en un camp.**

Si considerem el rar que és actualment localitzar aquesta espècie a la zona, pensem que pot haver-hi la tradicional confusió amb els Talpons (molt abundant). La descripció que en fa, per altra part, no és el suficient definitiva com per assegurar que no pugui haver-hi error.

El Mart.— Hi figura el nom de **Martra comú**. Ja que és molt semblant al Gorjablanc, haguéssim pensat que podia haver-hi confusió, però és aquesta l'espècie que descriu a continuació i, per tant, la diferenciació queda clara. El nom local de Martra també és conspicu i ens fa creure més en la veracitat de l'existència a la Comarca, tot i que aclareix que **és molt perjudicial, sort que es raríssima avuy dia en la nostra comarca.** Actualment ja no s'hi troba.

El Gorjablanc.— El descriu com a **Fagina o Gorjablanch**. Sospesa els danys que ocasiona si entra als galliners i colomars, i el bé que fa quan **destruïx multitud de ratas, taups y altres animals ruïns.** L'abundància relativa d'aquesta espècie queda ben palesa: **Avuy dia s'en acaba de perdre la mena per la persecució a mort que s'ha fet a la especie.** No diu res del valor que en aquell temps començà a adquirir la pell.

Afortunadament la mena no es perdé i actualment, si bé és escàs, encara el trobem.

La Mostela.— ESCRIU **Mustela vulgar o comú**. Fa al·lusió a la seva valentia quan descriu que ataca animals molt més grossos que ella, com la llebre..., **procurant saltar-los-hi al coll, y agarrada fortament les hi forada el cap, ab tot y'ls extraordinaris esforços que efectuen per lliurar-se de tant terrible enemich. Per tot el dit resulta ser d'utilitat duptosa.**

Actualment la Mostela escara és comuna a tota la Comarca.

El Gat salvatge.— L'anomena **Gat salvatge** o **Gat faxí**. En aquest apartat hi trobem una curiosa i progressista defensa del bosc: **Són molt pochos los individus d'aquesta especies que existeixen a causa de la persecució que se'ls hi ha fet, afavorida per la tala inconsiderada dels boscos...** En canvi quan parla d'aquest Gat no té contemplacions: **És molt perjudicial y per aixó está plenament justificada la persecució que se'ls hi ha fet de que ha sigut y és objecte.** Com que des de fa molt temps a la Comarca hi ha una persistent confusió entre aquesta espècies i la Geneta, no sabem si ell també hi va incórrer, però enlloc no fa esment que aquesta existís, la qual cosa ens deixa en dubte.

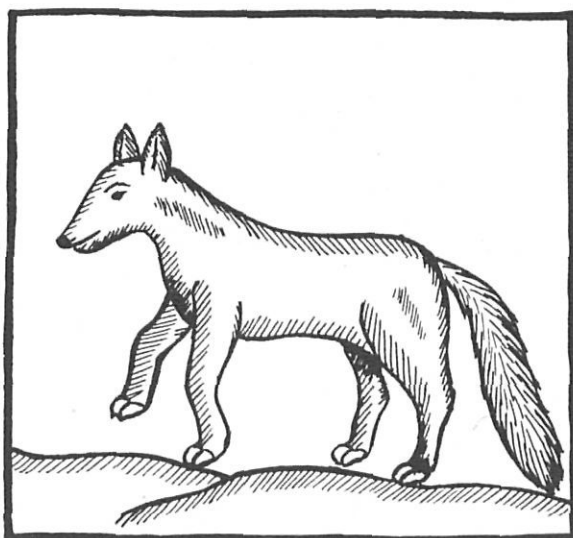

El Gat salvatge veritable actualment podem considerar-lo pràcticament extingit a la zona, i la Geneta és abundant.

La Fura.— Era força corrent que en aquella època es trobessin incloses en obres de fauna, i dins la sistemàtica ordenació que es feia servir, espècies domèstiques diverses. Aquest és el cas de la Fura de la qual només es fa esment estranyant-se que havent-se'n escapat moltes als caçadors... **no s'en troba cap al estat salvatge.**

No indica si existeix l'espècies afina, la Pudenta, actualment escassa i restringida a determinats indrets de la zona.

La Guilla.— Empra les denominacions de **Guilla, Guineu o Guinarda i Rabosa**. És fàcil deduir que és un animal popular, per l'espai que hi dedica. La qualifica de **pesadilla de les mestressas de las casas**

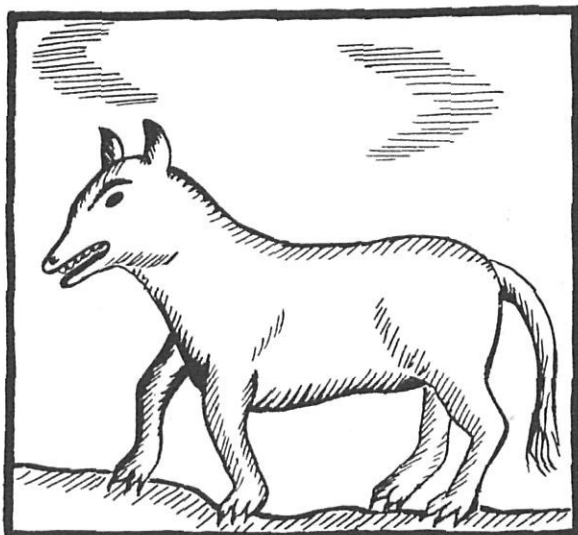
de camp... per la sua refinada astúcia. No sabem com s'agafarien la següent opinió els caçadors de l'època: per més qu'ens fa bé destruint moltíssimes rates, cunills y llebras...

Avui en dia el seu nombre és encara important, si bé moltes d'aquestes Guilles tenen tendència progressiva a tornar-se carronyaires i mengen escombraries.

El Llop.— Encara que també l'apunti com a **Gos salvatge**, les dades que dona són prou importants com per merèixer la nostra especial atenció, ja que sens dubte es tracta de l'espècie autèntica de la qual hem intentat en els nostres treballs recollir totes les dades significatives que hem anat trobant, verbals o escrites. La transcripció íntegra del text creiem que és necessària: **Si bé á la nostra regió apenas la visita més que durant los hiverns rigurosos quant las abundants neus los trahuen de l'alta montanya, ab tot, no deixa alguna parella de criar en los territoris de Viert, Rocacorba, Finestres, etc. per fortuna encara molt boscosos.**

Lo Llop no tant astut com la Guilla, és més fort, y com ella acostuma fer las suas corregudas de nit: mes si la fam l'apreta, allavors no repara en medis, y empayta al mitx del dia los remats, y per més qu'estiguen vigilats pels pastors y sos corpulents gossos, agarra una ovella ó un xay, se'ls carrega á las espatllas y fuig sens que l'espanti ni'l deturi la persecució ni las cridorias de gossos y pastors. En las mateixas circumstancias se'ls veu alguns hiverns baixar a la plana acollats, y penetrant en las pletas causan estragos als remats d'ovellas y xays, y si poden efectuarho en algun corral de virám fan gran matansa de gallinas y demás aus qu'hi encontrin. Per tals motius se'ls ha fa una persecució á competencia, que'ls obliga á abandonar depressa'l territori.

De tot això en deduïm que la incògnita de la cria hipotètica i relativament recent del Llop a la Comarca

(vegeu les pàgines 161 a 171 de "Els Mamífers-Banyoles. Fauna Comarcal"), i precisament en les zones més probables segons la nostra opinió (zona muntanyosa) queda confirmat, i prenen nou valor totes les anècdotes i fets que recollien per transmissió oral i escrita, tal com hem esmentat. La baixada a la plana durant l'hivern, també ens la descriu perfectament, assenyalant que ho feien **acollats** (en colla). La persecució a **competencia** que els obligà a abandonar el territori queda també ben palesa per part de Josep Gou quan es refereix a l'avui estingit Llop.

El Teixó.— El Sr. Gou el posa indicant-lo amb els noms de **Taxó, Toxó o Toixó** i si bé en un principi diu que **no es tan danyós com los cuadrupedos descritos, a causa de alimentarse molt especialment de reptils y petits mamíferos, de mel y de cuchs o larvas d'aixams d'abelles silvestres y de las de vespas de que es molt llaminer**, també explica que perjudica pel fet que **causa molt perjudici a diferents fruits de la terra.**

La Llúdriga.— La relaciona com a **Llúdría** i ens crida l'atenció el poc comentari que hi dedica, essent, com era, una espècie comuna a l'època.

Actualment és absent de la Comarca, essent lamentable la desaparició d'un dels mamífers més característics dels hàbitats aquàtics com el nostre. Els caçadors, la pressió recreativa i la contaminació en tenen la principal responsabilitat.

L'Esquirol.— En la descripció i comentaris a l'espècie, Gou i Molinas ens dona a entendre d'on ha tret moltes de les informacions que fa servir, quan escriu que el naturalista francès Buffon diu de l'Esquirol que **és un animal molt bonich, lleuger vivaratoxo y net**. Per altra part, cap més detall que ens cridi l'atenció pel que fa a aquest esciúrid, abundant però cada vegada més necessitat de protecció.

La Rata negra.— L'anomena **Rata ordinaria o negra**, i segueix el criteri europeu de l'època, en indicar que és originària d'Amèrica en lloc d'Àsia. Continua escrivint que fou transportada a Europa arran del descobriment. *Realment sembla ser que foren els Croats els que la introduïren accidentalment amb els carruatges de provisions procedents de Terra Santa.*

Curiosament, a Josep Gou li passà desapercebuda l'existència de l'altra espècie de Rata, l'Eixamana, ja present en aquella època ja que havia entrat amb els francesos després d'una espectacular expansió per Europa, també procedent d'Àsia.

Ambdues espècies són encara molt abundoses a tot arreu, causant molts problemes.

El Ratolí.— Hi figura com a **Ratolí o Ratoliu**. Comença qualificant-lo d'**eixerit i lleuger** i escriu, com de passada, que al revés que la Rata, aquest fou

introduït d'Europa cap Amèrica y á tots los demés punts de la terra.

En fa una llarga descripció dels costums i, afegeix: **Es tant lo seu atreviment que fins arriba á rosegat las orelles, peus y altres parts dels porchs grassos quan estan dormint.**

El Ratoliu continua essent extraordinàriament abundant, i recentment s'ha dividit en dues espècies diferents (*Mus musculus* i *Mus spretus*).

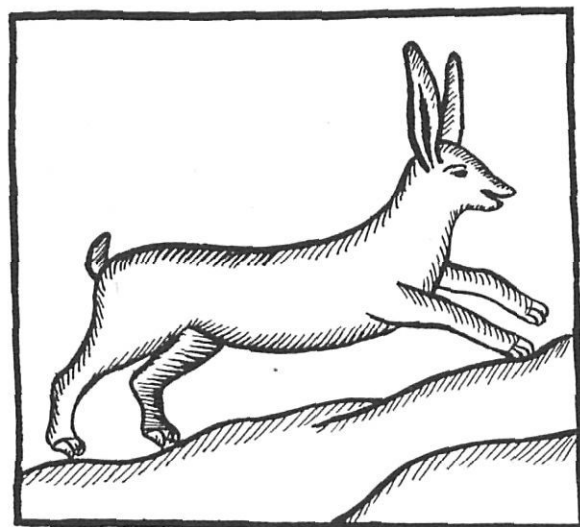
Una espècie desconeguda.— L'autor d'aquest interessant apartat segueix la relació amb un rosegador que anomena **Rata silvestre, de camp, de bosch, mitjana o Tau.** Fins aquí podria suposar-se que pot tractar-se del Ratoliu de bosch (*Apodemus sylvaticus*), o potser que es refereixi a algun Talpó, ja que no en descriu cap en tot el text, però hi figura el següent nom científic: **Mus silvestris scittraticus, seu domesticus medius,** Linn. S'han revisat diverses obres de sinònims i no s'hi ha trobat cap que l'hi correspongués. En la descripció no ens dona dada significativa. Indica que **si las circumstancias li son favorables, se multiplica tant que constitueix una calamitat per una regió entera, ja que te'l mal instint de rosegat los blats per sos peus.** Després escriu que també menja **agllans, blatdemoro y altres grans,** així com **nous, avellanas, castanyas...** Afegeix que **si l'hivern es molt rigorós y llarch y las provisions li ha fet curt, forsada per la fam, se embesteixen las unas unas á las altres, de cuals batallas ne resultan tantas y tantas víctimas qu'avogadas queda estingida del tot la rassa quedantne lliure la comarca per alguns anys.** Tot això no fa res més que complicar el desxiframent d'aquesta incògnita.

La Musaranya.— Intitulada **Rata de morru llarch i Morrut.** No en fa cap distinció d'espècies sinó que n'agafa precisament com a única a **Sorex araneus** (denominada **Mus araneus-seu coeus**) de presència molt rara a la Comarca. Creiem que, tal com s'ha dit, Gou s'inspirà en alguna obra científica europea també en aquest cas. Això desproveeix de tot valor aquesta cita, feta probablement a ull, per indicar simplement que a la zona s'hi trobaven individus d'aquest gènere (primitivament englobat en el mateix que els Ratolius). Per altra part tampoc no devia de ser freqüent una comprovació sistemàtica que hauria permès, almenys parcialment, el coneixement d'altres espècies de Musaranyes.

En aquest comentari sobre la Musaranya, a més d'indicar que produeixen la coneguda pudor que les fa ser rebutjades pels seus depredadors **gats, gossos y altres animals carnissers,** al·ludeix al bon paper que fan com a destructores d'insectes (**devora las trujolas, escarbats, panerolas ó cucspaneras, estisorefas, centpeus y altres insecte y cucas que s'alimentan de las fruytas de nostres horts y jardins.**) Com sigui que en tot moment fa esment d'un comportament casolà d'aquesta Musaranya, **pensem que l'autor en realitat**

coneixia la Musaranya vulgar (*Crocidura russula*) encara ara abundant.

El Rat-buf.— Els descriu com a **Ratbuf ó rata d'aygua.** El text comença dient que **viu en les immediacions de las ayguas dolsas á quals llochs escava'ls seus cataus que'ls fa paralelos al sol de terra.** No parla enlloc de l'abundància que devia tenir també en aquella època, i només fa esment del **dany que fa en los camps.** Afortunadament, en l'actualitat encara es mantenen les poblacions força estables en els mateixos hàbitats.

La Llebre.— Presentada com a **Llebra,** apunta el nom científic de **Lepus timidus,** Linn. que correspon a una altra espècie, la Llebre variant o muntanyesa que és present als Alps i a les regions variant septentrionals. Una prova més del que ja hem indicat abans en el sentit que Gou no coneixia pas massa la sistemàtica científica, tal com succeïa a molts naturalistes de l'època.

Per l'espai que dedica a aquest lepòrid, sembla voler complaure els caçadors. **Son jas** —continua— **l'acostuma col·locar al rost ó penjant d'una muntanya, essent de la part de mitj dia al hivern i de la tramontana al estiu.** Fa esment al poc desenvolupat que tenen el sentit de la vista, tenint, **en canbi, finíssim oïdo, y en tanta manera qu'al mes insignificant soroll ja's posan alerta y quan reconeixen lo perill, emprenen "incontinenti" la fugida a galop y á grans salts ab meravellosa prestesa.** Continuant amb la seva habitual separació entre utilitat i perjudici de casa espècie, ve a dir que el mal que pot fet rosegant plantes, queda compensat per l'aliment **que ens proporciona la sua carn tan gustosa sobretot si la sua residència ha sigut en turons y altres terrenos alts y sechs y se han alimentat de herbas aromáticas, tal com la farigola, serfull, etc...**

En aquell temps les Llebres eren molt més abundants que no pas ara, en què l'escassetat és la tònica predominant, sense que se'n coneguin prou bé les causes.

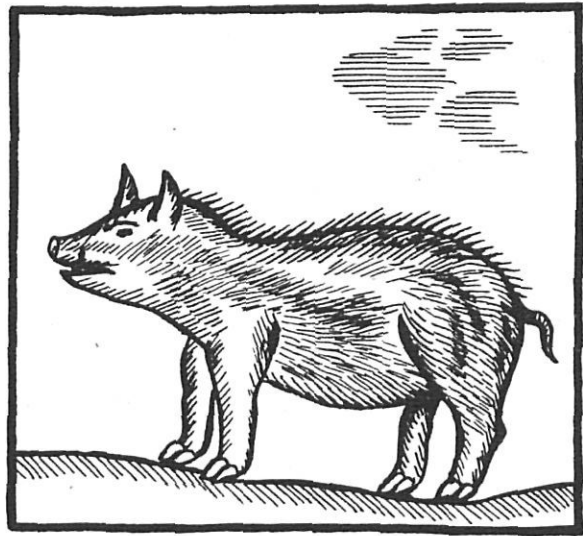
Els conills de bosc.— Relacionat com a **Cunill selvatge ó de bosc** el fa ser originari —seguint el que deien les publicacions del segle passat— del continent asiàtic, i hauria estat transportat a Espanya **desde hont se ha esparramat per tot Europa**. Continua amb les dades de reproducció i afirma que essent tan prolífic, si no fos per l'home i els depredadors, seria molt perjudicial.

Josep Gou no podia suposar que seixanta anys després, a tot Europa hi hauria un dels desastres ecològics més greus de la història per la propagació de la terrible **mixomatosi** o **mal de cap gros**, que anihilà milions de Conills de bosc i domèstics. Encara que molt lentament, sembla ser que les poblacions actualment es van recuperant, encara que segons l'opinió d'alguns experts, no en seran mai més altres.

El poc senglar.— És la darrera espècie de la qual s'ocupa l'autor, denominant-la **Senglar** o **Porch singlar**. També d'acord amb els criteris que llavors imperaven, engloba l'espècie en els **paquiderms** i diu que **és la rebassa del porch domèstic**.

Les dades que aporta són destacables ja que refermen el que es coneix en la indubtable expansió de l'espècie en els anys següents: **habita en los boscos mes espessos de l'alta montanya així que solsament en los de Rocacorba y Finestres, en la nostra encontrada s'en troba algun á vegadas**. Aquestes observacions, que reafirma el Dr. Mascaró l'any 1913 en la seva "Topografía Médica de Bañolas" quan diu que procedeixen de **los Pirineos**, venen seguides explicant el costum que tenen aquests súids de devastar els camps de conreu, i també de diverses apreciacions entorn de llur cacera: **és valerós i intrepit y perseguits pels gossos marxa sempre de dret á no ser quant ha sigut ferit per un tiro, que aleshores se dirigeix contra'l cassador á qui ataca sense atendre á la colla de gossos qu'el persegueixen**.

Finalitza Josep Gou i Molinas la seva relació de les espècies de mamífers presents a l'«encontrada» amb l'esperança de poder continuar el treball l'any vinent, dedicant-lo als **Aucells**, perquè, segons ell, són més

importants que els mamífers, **ja que s'ocupan sens descans á perseguir als insectes aquests impecables enemichs de tota mena de plantas y fruyts de la terra**.

Sembla ser que el «travall» no es continuà, si bé en l'obra ja esmentada abans "Ornitología de la Provincia de Gerona", hi figuraven diverses dades referides també a la Comarca de Banyoles.

A la nostra zona, en l'actualitat s'hi han localitzat trenta-cinc espècies de mamífers i tenim l'esperança de poder identificar-ne alguna altra en el futur.

Com a conclusió final volem dir que no passa pas desapercebuda la desaparició, en tants pocs anys, d'algunes espècies importants, com el Gat Salvatge, la Marta, el Llop, i sobretot la Llúdriga, el que fa situar els anys següents, i lamentablement fins arribar als nostres dies, en una època negra per a la fauna comarcal.

Situats ara en els principis d'una sensibilització pública per al conservacionisme, és el nostre desig que puguem seguir tenint espècies per a protegir i, dintre d'uns anys més enllà, s'hauria de mirar enrera i establir comparacions.

Banyoles, setembre del 1984

Agraïments: Volem fer constar el nostre agraïment a ANTONI M.^o RIGAU, Cronista Oficial de Banyoles, per haver-nos facilitat aquest Calendari-Guia del 1891, que ha localitzat recentment, així com per aportar-nos dades complementàries entorn de l'obra i dels autors.

Agraïm també al Dr. Joaquim Gosàlbez de la Universitat de Barcelona, les respostes que hem obtingut sobre algunes de les incògnites i dubtes que hem trobat en aquest treball.

Nota: Els dibuixos representen alguns dels animals, inspirats en gravats setcentistes i vuitcentistes, però no són de l'obra tractada.

BIBLIOGRAFIA

AGUILAR-AMAT, J.B.- 1916

Mamífers trobats i citats fins ara a Catalunya.

Treballs I.C.H.N.: 229-243.- Barcelona.

BURTON, M.- 1978

Guía de los Mamíferos de España y de Europa

E. Omega.- Barcelona.

CLARAMUNT, J. GOSÀLBEZ, J. i SANS-COMA, V.-
1975

Notes sobre la biogeografia dels micromamífers a Catalunya.

Butlletí I.C.H.N., 39 (Secc. Zool. I): 27-40.- Barcelona

COMPANYÓ, LL.- 1863

Histoire Naturelle du Département des Pyrénées

Orientales.- Perpinyà

GOSÀLBEZ, J.- 1976 (a)

Contribución al conocimiento de los roedores del Nordeste de la Península Ibérica y su interés biológico.

Tesi doctoral.- Univ. de Barcelona.- Barcelona.

GOSÀLBEZ, J.- 1976 (b)

La fauna dels Països Catalans, Mamífers.

A: Geografia Física dels Països Catalans

Ketres Editora. Barcelona

GOU i MOLINAS, J.- 1882

Ornitologia de la Província de Gerona.- Girona

MASCARÓ i CASTAÑER, J.M.- 1913

Topografía Médica de Bañolas.- Girona

MASSIP i GIBERT, J.M.- 1983 (a)

Els veterinaris en la fauna Comarcal de Banyoles.
(Ciència)

26: 52-54.- Barcelona

MASSIP i GIBERT, J.M.- 1983 (b)

Els Mamífers - Banyoles. Fauna Comarcal

Monografies del Centre d'Estudis Comarcals.- Banyoles

SAINT-GIRONS, M.C.- 1973

Les mammifères de France et du Benelux

Ed. Doin.- París